

myšlení. Pro vývoj historického vědomí bylo důležité, že středověké myšlení bylo obráceno k budoucnosti, tj. ke konečnému vykoupení. S růstem historické tradice a zkušenosti se muselo vyrovnat i s potřebou periodizovat i tu část dějin, která se odehrávala po Kristově příchodu. Barg zdůrazňuje dvojitý typ středověké historie, tj. profání a posvátný, přičemž profánní dějiny získávaly smysl jen spojením se sakrálními, takže koneckonců veškerá kauzalita byla ještě pořád chápána jako finální a ve vztahu k vlastní historii vnější.

Renesance znamená antropocentrický převrat v chápání světa. Barg se poměrně široce zabývá zajímavým problémem definice renesance a jejího historického a geografického umístění, přičemž požaduje více historismu v chápání nejen renesance, ale i středověku. Konstatuje, že renesance je stupněm kulturního vývoje, který odpovídá feudální společnosti proměněné převládáním zbožněpeněžních a tržních (ale ne kapitalistických) vztahů. Zabývá se obrazem světa a člověka v renesanci, přičemž podtrhuje novátorství Kusánského pojetí světa, antropocentrismus nového myšlení a s ním spojenou výzvu k činnému životu.

S tím přímo souvisí objev objektivního času v renesanční historiografii. Byl dán potřebou využít čas, počítat a zachytit jej; to bylo možné jen tehdy, když se bral ohled i na čas minulý a budoucí. Prvním svědectvím o vzniku koncepce historického času bylo vědomí odlišnosti současnosti od minulosti a budoucnosti. Jím byla podmíněna snaha renesance napodobit antiku. Barg se dále zabývá základními směry renesančního dějepisceví a zdůrazňuje význam jeho spojení s filologií a oddělení historiků, píšících většinou pragmatickou historii příkladů pro „poučení“, od antikvátů shromažďujících historická fakta.

V poslední kapitole je jen malá část textu věnována „filozofické historii“ osvícenství. Většina je zasvěcena jejím předpokladům. Barg zde přímo navazuje na intelektuální dějiny pozdní renesance, a to mu umožňuje nečekaně nové a svěží pohledy na samo osvícenství. Celkem tradičně pak ukazuje aplikaci přírodovědných názorů na historické poznání a jeho důsledky, tj. nedostatečnou historičnost v pojetí člověka a kultury; kladem osvícenství samozřejmě zůstává úplná sekularizace historické kauzality a podstatné rozšíření předmětu historiografie. Barg se zabývá pojmem pokroku a v této souvislosti konstatuje, že „filozofická historie“ byla vrcholem historie poučujcí na příkladech, přičemž poučení zde nemělo být čerpáno z historických událostí, nýbrž z obecného smyslu vyvozeného z dějin.

Už v úvodu k této recenzi jsem napsala, že Bargova kniha přináší v marxistické produkci mnoho nového. Domnívám se, že patří k nejlepším marxistickým dílům napsaným o tomto tématu v poslední době a také z Bargových knih se mi líbí nejvíce. Snad právě proto nemohu než vyjádřit lítost nad tím, že končí naprosto nezdůvodněně osvícenstvím. Domnívám se totiž, že právě vylíčení přechodu ke skutečné historizaci historického vědění, který se uskutečnil v 19. století, by bylo nesmírně zajímavé. Dočkáme se ho v Bargově příští knize?

Ivana Holzbachová

Konference České filozofické myšlení 20.—60. let našeho století

Téměř bezprostředně po událostech listopadu 1989 předznamenávajících výrazné společenské změny uspořádala katedra filozofie filozofické fakulty brněnské univerzity další z řady konferencí věnovaných odkazům osobností české filozofie tvůrčích v období od ukončení první světové války do konce šedesátých let. Téma konference bylo tentokrát vymezeno pouze tímto časovým rámcem, některé příspěvky však také připomínaly životní jubilea J. L. Fischera, J. B. Kozáka a L. Riegra.

Program konference byl rozdělen do dvou dnů a v tradičně příjemném prostředí Klubu školství a vědy jej shlédlo asi půldruhé stovky posluchačů. Měli možnost vyslechnout dvacet sedm referátů pokrývajících celé časové spektrum sledovaného období. Kromě tradičních účastníků konference — brněnských kolegů z několika dalších kateder filozofické fakulty i z religionistického a literárněvědného pracoviště ČSAV, pracovníků pražského Filozofického ústavu i filozofů z Karlovy univerzity — potěšila svou účastí i skupina slovenských historiků filozofie.

Ve středu 29. listopadu krátce po deváté hodině zahájil jednání konference v duchu tradice předcházejících akcí vedoucí pořadatelské katedry prof. Jiří Cetl. Přivítal účastníky i hosty konference a připomenul, že jako celou společnost, tak i filozofy a historiky filozofie čekají změny otevírající možnosti nových pohledů a návazností na dosud tabuizovaná dějinná témata. Následovalo vystoupení Jiřího Gabriela, iniciátora a hlavního organizátora brněnských setkání nad dějinami české filozofie. Na svého předřečníka navázal připomínkou, že se brněnská filozofická katedra trvale snaží vymazávat bílá místa na mapě českého filozofického myšlení v rámci možností alespoň články ve fakultním Sborníku prací, ale i v pracích monografických (vedle právem připomenutého Cetlova Českého pozitivismu taktně přešel vlastní monografií o Josefu Tvrdém). Dále věnoval několik poznámek osobnostem, jejichž životní jubilea rámovala letošní konferenci — především J. L. Fischerovi, jehož filozofický osud byl načas svázán s Brnem. Referát Slavomila Strohse Iniciativa jako filozofický problém byl vlastně smutným ohlédnutím za truchlivým osudem referentovy autorské a redakční práce na antologii české marxistické filozofie, jejíž vydání bylo oddalováno a oddáleno do neurčita, protože autorský kolektiv pracoval objektivně a redaktor odmítal vynechat nepohodlné a sporné osobnosti. Studie Jana Zouhara K otázce naší filozofické tradice připomněla, že onu tradici vytvářejí nejen sami filozofové, ale rovněž k filozofii tíhnoucí literáti a literární kritici (např. Capek a Šalda). Další přihlášený referent Lubomír Nový oemocněl, a tak účastníkům konference nezbývalo než oželet poutavé téma T. G. Masaryk na přelomu doby.

Bohužel, pouze jediný referující — Jiří Svoboda — věnoval svou pozornost Janu Blahoslavu Kozákovi; Svobodův příspěvek se zabýval Kozákovým vztahem k filozofii křesťanské etiky. Nad Rádlovým spisem Útěcha z filozofie rozvinula Jana Nechutová zamyšlení Emanuel Rádl a tradice evropské konsolační literatury; posluchači se tak dozvěděli mnohého nejen o původním účelu útěšných spisů třfbících filozofické argumenty ve prospěch smyslu života, ale i o historii a genezi tohoto literárního žánru od antiky až po vrcholný středověk. Podle autorky Rádlův spis v mnoha ohledech odkazuje na Boethiovu konsolaci, svůj vzor s totožnými filozofickými východisky však v mnoha ohledech překonává. Dopolední blok vystoupení uzavřela Jaroslava Schlegelová retrospektivním zamýšlením Praha a světové kongresy filozofů. Pokusila se o komparaci společenskovední atmosféry předcházející svolání I. světového kongresu filozofů do Prahy v roce 1868 a situace první poloviny třicátých let našeho století, která předcházela přípravám VIII. světového filozofického kongresu v Praze. Sledovala podíl představitelů domácí filozofické fronty na průběhu a organizačním zabezpečení kongresu, přičemž se soustředila na vystoupení E. Rádl a jeho skupiny tzv. neorealistů.

Čtyři úvodní příspěvky odpoledního pořadu prvního dne jednání spojovala rozporuplná, ale přesto výrazná osobnost Ladislava Riegra. Dlouhodobě se jím zabývá Marie Bayerová, jež ve studii Filozofie Ladislava Riegra přehledně sečetila jeho dílo do kontextu filozofické atmosféry meziválečného a zejména poválečného období. Učitelskou roli L. Riegra na pozadí jeho poválečné filozofické konverze charakterizovala Jaroslava Pešková referátem Ladislav Rieger — učitel poválečné filozofické generace. Historiograf Jaroslav Kudrna ve stati Rieger a Heidegger připomíná Riegrovu práci Idea filozofie z roku 1939 a hodnotí jeho přístupy k tehdy nastupujícím směrům soudobého myšlení — fenomenologii a novopozitivismu a především k osobnosti Martina Heideggera. Právem vznáší výtku proti výrazně kri-

tickému hodnocení Heideggera, nepodloženému dobrou znalostí primární literatury. Referát uzavírá přehledem kritiky Heideggerovy filozofie a vlivu jeho filozofického myšlení po druhé světové válce. Riegrovský blok uzavřel Josef Krob studií Ladislav Rieger ke kosmologickým otázkám. Kosmologií se Rieger soustavněji zabýval už od padesátých let a na jeho příkladu interpretuje Krob tradiční marxistický přístup k hodnocení teorií založených na odlišné světónázorové orientaci a z toho plynoucí rozpory.

Skupinu příspěvků věnovaných osobnosti Josefa Ludvíka Fischera otevřel stať J. L. Fischer v Nejedlého Varu Ladislav Soldán, který upřel pozornost k několika recenzím Fischerových knih publikovaných ve Varu a zejména k Fischerovu vlastnímu článku polemicky zaměřenému k Mahenovi. Fischerovo sociologické vzdělání a jeho odraz ve filozofickém díle zejména ve vztahu ke spisu Krize demokracie připomněl Miroslav Gregor. Další z Fischerových prací v dobovém kontextu charakterizoval Maxmilián Strmiska stať Fischerovy glosy k české otázce a spor o smysl českých dějin; připomíná tak pro historiografii stále živé a nosné téma — tzv. českou otázku. Některá historickofilozofická témata v díle J. L. Fischera v kontextu dnešního filozofického nazírání rozebral Pavel Floss. Jeho bratr Karel Floss připomněl 150. výročí narození G. S. Peirce a ve svém příspěvku J. L. Fischer a C. S. Peirce se pokusil o komparaci dvou myslitelů, jejichž filozofický názor v určitém životním období spjízňovala orientace na pragmatismus.

Dopolední program druhého jednacího dne vyplnila řada příspěvků věnovaných opět převážně J. L. Fischerovi. Otevřel jej Dušan Machovec zevrubnou a zasvěcenou analýzou Fischerovy knihy Sokrates nelegendární (Sokrates v pódání J. L. Fischera). Vytýká Fischerovi „nevyužitou šanci“ ve zkoumání Sokrata jako zakladatele dodnes smysluplného filozofického programu. Zamýšlení nad Fischerovou studií ze 60. let O kategoriích reprezentoval příspěvek Ludvíka Tošenovského K úvahám J. L. Fischera o kategoriích dialektického materialismu. Referátem Filozofická problematika na stránkách meziválečného Indexu připojila Helena Bretfeldová další informaci o širokém záběru publicistické činnosti J. L. Fischera; pokusila se rovněž zpochybnit jednoznačnost, s níž je výsledná tvář revue Index spojována výhradně se jménem B. Václavka, a vymezit Fischerovu roli při filozofické profilaci časopisu. Slovenský kolega Vladimír Bakoš se konference nemohl osobně zúčastnit, jeho referát K pôsobeniu a odozve českej filozofie na Slovensku v rokoch 1918—1948 byl však přednesen v zastupení a zajímavě rozšířil přehled účastníků konference o významu filozofických prací vytvářených v českých zemích pro slovenskou filozofickou frontu. Tento obrázek doplnil i referát Tibora Pichlera Svätopluk Stúra a tradícia českého realistického filozofovania. Osobnost S. Stúra, bratislavského žáka J. Tvrdeho, ovlivněného především filozofickým dílem Masarykovým, J. L. Fischerovým a Croceho, je zajímavou paralelou osudů českých nemarxistických filozofů umlčených na počátku padesátých let.

Odpolední malý blok věnovaný českému strukturalismu vytvořily příspěvky Jaroslava Hrocha a Josefa Zumra. Prvně jmenovaný na podkladě dosavadních analytickofilozofických prací R. Kalivody, K. Chvatíka, O. Suse, J. Zumra hodnotí teoretické podněty českého strukturalismu (zejména ve sféře interpretace a recepce uměleckého textu) zhodnocené v zahraničí a zamlčené u nás. Josef Zumr konkretizoval téma v příspěvku J. L. Fischer, Václav Příhoda a český strukturalismus. Na oba předřečníky volně navázal Rudolf Pečman studií Václav Štěpán — opomíjený český hudební estetik ze školy Nejedlého. Štěpána charakterizuje referent jako pokračovatele Zichova a Hostinského estetického odkazu.

K tradicím brněnských konferencí věnovaných českému filozofickému myšlení patří příspěvky pojednávající o opomíjených osobnostech dějin naší filozofie. Tentokrát byly připomenuty tři: Hana Waldhauserová oživila odkaz zajímavé postavy české meziválečné historiografie Václava Navrátila. Pozornost zasluhují především jeho etické úvahy publikované ve 30. a 40. letech v řadě kulturních periodik. „Svého“ filozofa představil účastníkům konference Ivo Rolný referátem K filozo-

fickému portrétu Tomáše Trnky. Rolný zdůraznil jeho místo v protipozitivistické linii české meziválečné filozofie po boku Vorovky, Hoppa a Pelikána; připomněl i jeho roli při založení revue *Filozofie* v roce 1927. Do této trojice patří rovněž závěrečný příspěvek celého jednání konference — studie Eduarda Tótha N. O. Losskij jako jeden z představitelů ruské emigrace na území ČSR ve 20.—40. letech dvacátého století. Vhodně tak otevřel pro budoucnost velice nosné téma problematiky porevoluční ruské emigrace a její role především v pražské filozofické atmosféře meziválečného období. Zapojení Losského „integrálního intuitivismu“ patřilo k několika pozoruhodným, i když časově determinovaným pokusům.

Závěrečná diskuse, jako vždy upřesňující či doplňující myšlenky přednesených referátů, byla odrazem atmosféry spřízněného usilování filozofů zabývajících se dějinami českého myšlení a současně dokladem, že vědecká konference podobného zaměření je i do budoucna vhodnou příležitostí pro výměnu výsledků badatelských programů filozofických pracovišť z celé republiky.

(habr)